نجیب منلی
۲۰۱۸/۱۲/۱۹

که زه کاندید وای
فرهنګي اقتصاد

په تېرو څلوېښتو کلونو کې فرهنګ د افغانستان د حکومتونو د کار یوه خورا فرعي برخه پاتې شوې ده. په ۱۳۶۰ لسیزه کې فرهنګي چارو ته یو څه توجه وشوه ځکه چې هغه مهال دولتي تبلیغاتو ادب او هنر ته ډېره اړتیا درلوده. د ۱۳۷۰ لسیزې په اوږدو کې، که د مجاهدینو د حکومت دور ته وګورو یا د طالبانو واکمنی ته، فرهنګ ته تقریباً د یوې رټل شوې پدیدې په سترګه کتل کېدل.

د طالبانو د رژیم تر نسکورېدو وروسته، د افغانستان اسلامي جمهوریت حکومتونو هم فرهنګ ته چندان توجه و نه کړه. په دې دوره کې د خاصو سیاسي، اقتصادي او فرهنګي منافعو په چوکاټ کې په افغانستان کې د رسنیو صنعت په انارشیکه توګه وده وکړه خو د سیاسي او استخباراتي تمویل په خاطر لا هم په ټولنه کې ریښې نه لري او د رسنیو وده یوه بې پایښته، تېرېدونکې پدیده ښکاري. د افغانستان د ملي پراختیا ستراتیژي چې په لوړ قیمت د هغو ماهرینو له خوا جوړه شوه چې د افغانستان له ټولنیزو واقعیتونو سره چندان اشنا نه وو، فرهنګ د لومړیتوبونو حاشیې ته وویست او د یو څو تجملي پروژو او محدود شمېر تاریخي آبدو په بیا رغوني پورې یې محدود کړ. د یوویشتمې پېړی په لومړیو دوو لسیزو کې، افغان چارواکو، د هغوی غربي سلاکارانو او تمویلوونکو فرهنګ ته، د نظام د مصرفي برخې په توګه، د افغانستان پر اقتصاد د یو اضافه بار په سترګه کتلې دي.

دا په داسې حال کې ده چې فرهنګي مسایل د افغانستان د امنیت او سیاست هغه بنسټیز توکي دي چې بیا رغول او پر پښو درول یې هم په هېواد کې د سولې له پاره یو اساسي شرط دی او هم د هېواد په مادي بیا رغونه کې حساس ځای لري. خو د فرهنګ وده یوازې هغه وخت شوني ده چې د یو مجبوریت په توګه نه، بلکې د ټولنیز ژوند د یوې مهمې برخې په توګه ورته وکتل شي او د ټولنیز ژوند په ټولو ډګرونو کې ورته ځای ورکړ شي.

د نړیوال بانک په وینا فرهنګ له څلورو لارو پر اقتصادي ودې اغېز ښندي:

- فرهنګي ناکارول شوې زېرمې او تولیدات د بېوزله ټولنو له پاره فرصتونه پیدا کوي
- د کلي او سیمې په کچه د اقتصادي ودې د لارو چارو خپلول اسانه کوي
- فرهنګي شتمنی ساتل کېږي او عاید تولیدوي (د توریزم عاید او ښاري وده)
- بشري قوه تقویه کېږي، د بېوزلو خلکو د پیاوړي کولو له لارې کارمونده او تولیدي وړتیا هممهاله لوړېږي.

ارسال مقالات: info@arianafghanistan.com و یا spineghar@gmail.com

په معاصره نړۍ کې «فرهنګي اقتصاد» د هېوادونو د لوی اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي.

فرهنګي اقتصاد (Culture Economy) فرهنګي، هنري، ښکلاييز او ماناييز (Esthetic and semantic) فعاليتونه په تجارتي بڼه کاروي.

په نړۍواله کچه «فرهنګي اقتصاد» د اکثرو هېوادونو د ملي اقتصاد يو عمده رکن بلل کېږي. په پرمختللو هېوادونو کې فرهنګي اقتصاد د کورني ناخالص توليد پينځه په سلو کې تشکيلوي او تر ځلور فيصدو د کار قوه يې په همدې برخه کې بوخته ده.

په پرمخ تلونکو هېوادونو کې هم د فرهنګي اقتصاد ونډه د چټکې پراختيا په حال کې ده. په منځني ختيځ کې دا سکتور شاوخوا ۱۸٪، په افريقا کې ۱۴٪، په سوېلي امريکا کې ۱۲٪ او په اسيا کې ۱۰٪ کلنۍ وده لري.

په افغانستان کې فرهنګ ته توجه نه يوازې د ټولنې د رواني او فکري سلامتيا له پاره خورا بنسټيز ارزښت لري بلکې د فرهنګ له ودې سره اقتصادي وده هم تړلې ده. دا مفکوره چې فرهنګ د ملي بودجې له پاره يوه اضافي بار دی، له افغاني واقعيتونو سره اړخ نه لګوي خو د دې له پاره چې فرهنګ د ملي اقتصاد په يوې پياوړې محرکه قوې بدل شي يو شمېر کوټلي سياسي اقدامات په کار دي.

د فرهنګي اقتصاد يوه په زړه پورې ځانګړتيا دا ده چې، د نورو مصرفي توکيو برعکس، په فرهنګي توليداتو کې عرضه پر تقاضا وړومبی وي، په دې مانا چې مصرفي توکي بازار ته په هماغه کچه وړاندې کېږي چې غوښتنه ورته زياته وي؛ خو په فرهنګي توليداتو کې هر څومره چې عرضه زياته وي (ډېر فرهنګي توکي وګړو ته وړاندې شي) هماغومره ورسره تقاضا لوړېږي.

دلته په مختصر ډول د فرهنګي ژوند ځينو اړخونو ته اشاره کېږي چې هم د ټولنې فکري سلامتيا ورسره تړلې ده او هم کولای شي له اقتصادي پلوه اغېزمن ثابت شي.

۱ – د کتاب سياست

د کتاب لوستلو فرهنګ عامول د ټولنې د افرادو د سالمې روزنې له پاره اساسي شرط دی. دلته مو توجه د کتاب لوستلو هغه فعاليتونو ته ده چې له ښونځي بهر تر سره کېږي. عموماً ښونځي ماشومانو ته لوستل وور زده کوي خو د لوستلو عملي وړتيا – که له ښونځي وروسته څوک کتاب و نه لولي – په تدريج له منځه ځي. «بې سوادي» او «نالوستي توب» سره مترادف مفهومونه نه دي. هغه څوک چې ببخي ښونځي ته نه دی تللی او هېڅکله يې لوستل او ليکل نه دي کړي «بې سواده» بلل کېږي، مګر هغه څوک چې ليک لوست يې په ښونځي کې زده کړی او بيا يې هېر کړی، او هغه څوک چې د ديني تعليماتو په لړ کې له ليک سره اشنايي لري (له مخې لوستل کولای شي خو مفهوم ترې نه شي اخيستای) «نالوستي» ګڼل کېږي. په افغانستان کې، په منځ د يوې عمري ډلې شاوخوا نيمايي وګړي ښوونځي ته د تللو فرصت لري، خو په دغو وګړو کې هم يوه پراخه فيصدي د زده کړو په جريان کې د ښوني له رسمي سيستم وځي او په تدريج سره د ليک لوست وړتيا له لاسه ورکوي.

د کتاب لوستلو فرهنګ او د دې فرهنګ د ودې له پاره ځانګړي شوي امکانات دا شوني کوي چې د ټولنې ډېر وګړي سواد ته لار پيدا کړي او بيا د ليکلو او لوستلو وړتيا وساتي. عملاً دا کفايت نه کوي چې په ښونځيو کې شاګردانو ته يوازې تدريسي کتابونه ورکړل شي، د تدريسي کتابونو تر څنګ «مرستيال درسي مواد» هم د روزنيز سيستم يوه نه بېلېدونکې برخه ده. همدا راز، کله چې يو ماشوم له څو کاله ښوونځي وروسته د معارف له سيستم څخه خارجېږي، لازمه ده چې دا ماشوم له ښونځي بهر هم د لوستو موادو ته لاسرسی ولري تر څو زده کړی سواد په عمل کې وساتي. د هېواد د وګړو د فکري ودې او د ټولنې د فکري چاپېريال پراختيا هم دې ته اړتيا لري چې ټولنه په پراخه پيمانه فرهنګي توليداتو او آفاقي مالوماتو ته لاسرسی ولري.

فرهنګي تولیداتو او آفاقي مالوماتو ته لاسرسی، په معاصر ټولنه کې تر یو حده د راډیو ګانو او تلویزیونونو له لارې په لیدلو او اورېدلو تر لاسه کېږي، خو د مالوماتو د دوامداره کاروني او تازه ساتلو له پاره لیکلي مواد هم خورا بنسټیز نقش لوبوي.

په افغانستان کې کتاب ته د لاسرسي احصاییه نه شته خو دا ادعا به بې ځایه نه وي چې خورا کم افغانان کتاب ته لاسرسی لري.

د کتاب سیاست باید څو موارد په نظر کې ولري:

- د کتاب عرضه

○ **تعلیمي نظام:** په افغانستان کې د کتاب د چاپ مهمه برخه د معارف له وزارت سره تړلې ده. په ایډیال حالت کې باید د پينځو او پينځلسو کلونو تر منځ د افغانستان ټول ماشومان چې شمېر یې پينځلس میلیونو تنو ته رسېږي په ښونځي کې شامل شي خو عملاً د تعلیم د عمومیت دې کچې ته رسېدل به څو کاله وخت وغواړي. په راتلونکوپینځو کلونو کې دا اټکل کولای شو چې شاوخوا یوولس میلیونه ماشومان به د هیواد د دتعلیم او تربیې په سیستم کې شامل وي. که په منځني ډول د هر ماشوم له پاره پینځه تعلیمي کتابونه په نظر کې ونیول شي نو د هیواد تعلیمي نظام په منځني ډول پینځه پنځوس ملیونه درسي کتابونو ته اړتیا لري او که د هر کتاب د استهلاک موده په اوسط ډول دوه کاله اټکل شي نو هر کال باید د هیواد د معارف سیستم اته ویشت میلیونه درسي کتابونه تولید کړي.
که وغواړو چې د معارف سیستم مو یو څه معقول شي او یوازې پر ځان و نه څرخي نو د هر ماشوم له پاره کم تر کمه په هر کال کې د دوه مرستیال درسي کتابونو اړتیا ده. د دې کتابونو یو برخه باید مستقیماً د شاګرد په خدمت کې وي او یوه برخه به یې د څو شاګردانو تر منځ په ګډه کارول کېږي. په دې اساس د راتلونکو پینځو کلونو له پاره اټکل کېدای شي چې د معارف د مرستال درسي کتابونو شمېر به هم هر کال د شلو میلیونو ټوکو په حدودو کې وي.

○ **عام لوستونکي:** د تعلیمي نظام له چوکاټ څخه بهر که د افغانستان د لوستو کسانو شمېر د لویانو د دېرش سلنې په حدودو کې اټکل شي او داسې وانګېرل شي چې هر یو په کال کې یو کتاب ولولي (نړۍوال اوسط تر دې ډېر لوړ دی) نو د افغانستان د عامو لوستونکو اړتیا هم هر کال شاوخوا شپږملیونه ټوکه ارزول کېدای شي.

- د کتاب چاپ

په افغانستان کې د چاپ وړتیا په هیواد کې د اړتیا وړ چاپي موادو یوه کوچنۍ سلنه تشکیلوي. په دې برخه کې عمده خنډونه د بازار کوچنیوالی او د حکومت د تشویقي سیاستونو نشتوالی دی. د وروستیو کلونو د پام وړ پرمختګ سره سره، اټکل کېږي چې په هیواد کې دننه هر کال تر دوو زرو عنوانو کم کتابونه چاپېږي او هغه چې چاپېږي هم نو تیراژ یې تر زرو ټوکو کم دی، یاني کورني تولیدات د اټکل له مخې د هیواد د اړتیا وړ چاپي موادو په سلو کې لس هم نه پوره کوي.
بهرنیو هیوادونو کې د افغانستان د کتابونو چاپ یوه ستره ستونزه ده چې عاجل حل غواړي.
دا سکتور، که سم په کار ولوېږي په زرګونو کسانو له پاره مستقیم او غیر مستقیم کاري فرصتونه ایجادولای شي.

- د کتاب واردات

که څه هم وارداتي کتابونه د افغانستان د کتاب د بازار عمده برخه تشکیلوي خو بیا هم د هیواد اړتیاوو ته کافي ځواب نه شي ویلای. له یو لوري هغه هیوادونه چې افغانستان ته کتاب صادروي تقریباً په انحصاري حالت کې دي. زموږ د کتاب د بازار کم له کمه په دریو کې څلور برخې ایراني تولیدات دي او پاته یوه برخه یې تقریباً ټوله پاکستاني تولیدات تشکیلوي.
د نړۍ د نورو هیوادنو تولیدات په ندرت سره د افغانستان بازارونو ته لار مومي.

له بده مرغه افغانستان د بيا چاپ په برخه کي چندان حضور نه لري، يوازي محدود شمېر ايراني کتابونه په غير قانوني ډول بيا بيا په کور دننه چاپېږي.

- د عامه کتابتونونو شبکه

کتاب ته د لاسرسي يوه مهمه وسيله د عامه کتابتونونو شتون دی. اوس مهال د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت په تشکيل کي يوازي ۹۶ عامه کتابتونونه شته. د هېواد ټول پوهنتونونه او يو شمېر لېسي هم خپل کتابتونونه لري خو د ټولو کتابتونو مجموعه تر څو سوو کتابتونو نه اوړي چي مجموعي ظرفيت به يي هم تر يو مليون ټوکو کم وي.

- د کتابپلورونکو شبکه

د افغانستان شرايطو ته په کتو د کتاب بازار که څه هم تر حد ډېر محدود دی خو د تجارتي موثريت له اړخه په ګټورو سکتورونو کي شمېرل کېدای شي. له بده مرغه د هېواد کتابپلورونکي په مجموع کي کتاب ته هم د نورو مصرفي توکو په سترګه ګوري، د بازار د ګډي پراختيا او همکارۍ روحيه په کي نه شته.
دا بازار هم د زرګونو کاري فرصتونو د پيدا کولو وړتيا لري.

- د کتاب توليد

د افغان ليکوالو اثار چي د افغان ناشرانو له خوا په کور دننه، يا په ګاونډيو هېوادونو کي، چاپېږي خورا محدود دي. د افغانستان د کتاب د توليد په اړه تر دي دمه هېڅ کومه د باور وړ احصاييه نه شته. د اټکل له مخي (چي دا اټکل هم د يو شمېر خپرندويانو پر شفاهي ادعاوو ولاړ دی) افغانستان هر کال د زرو او نيم زرو عنوانو تر منځ بېلابېل کتابونه چاپوي چي محموعي تيراژ يي شايد د دوه مليونو ټوکو په حدودو کي وي.
دا بازار په خورا کم وخت کي د لس چنده پراختيا ظرفيت لري

پورته مواردو ته په کتو د کتاب يو مخکښ، واقعبين سياست به لاندي مشخصات ولري:

- عامه کتابتونونه

کتاب ته د لاسرسي او د کتاب لوستلو د فرهنګ د ودي له پاره لومړی ضروري قدم کتابونو ته د وګړو د لاسرسي د امکاناتو ايجادول دی. دلته د بازار د فعالولو په خاطر په کار ده چي حکومت ډېر ژر، په کمه موده کي يو لړ پراخه او چټک اقدامات وکړي:

- ○ په يو کال کي د ټولو ولسواليو په مرکزونو کي د عامه کتابتونونو ايجادول.

د دي کتابتونو د ځای پر ځای کولو له پاره په لومړي سر کي د ولسواليو له شته تعميرونو څخه استفاده کېږي. هر نوی کتابتون بايد کم له کمه دوه زره ټوکه کتابونه ولري چي په سلو کي شپېته به يي د افغانستان توليدات وي. هر کتابتون يو مسلکي کتابدار، يو مامور او يو ملازم ته اړتيا لري. د يادوني وړ ده چي اوس په هېواد کي يوازي د لغمان پوهنتون مسلکي کتابداران روزي.
په بل مفهوم، په لومړي کال کي د عامه کتابتونونو په چوکاټ کي شاوخوا دولس سوه تنه په کار ګومارل کېږي او د افغانستان د کتابپلورني بازار ته د اته سوه زرو نوو کتابونو تقاضا وړاندي کېږي. د تقاضا دومره چټکه پراختيا په خپله د کتابپلورني بازار ګرموي او غالباً چي په دي سکتور کي به هم د څو سوو تنو د استخدام زمينه برابره شي.

- ○ په يو کال کي په ټولو هغو لېسو کي چي کتابتون نه لري، يا يي د کتابتون د کتابونو شمېر کم وي، د کتابتونوونو جوړول.

عموماً د پوهني وزارت په تشکيلاتو کي کتابدار په نظر کي نيول شوی دی او د لېسو په تعميرونو کي د کتابتون له پاره ځای هم

شته. د هېواد د شاوخوا څلور زره لېسو د کتابتون له پاره د کتابونو رانیول به په لومړي کال کې د کتاب بازار ته د نېږدې دوه ملیونو ډوکو په ارزښت کاروبار زمینه مساعده کړي چې دا رقم د څو زره کاري فرصتونو معادل دی.

- همدا راز د هېواد وسله وال پوځ هم باید کتاب ته د لاسرسي له خدماتو مستفید شي. په ټولو قرارګاوو کې د یو مجهز کتابتون جوړول او په جبهو کې بوختو سرتېرو ته د لوست د موادو رسولو له پاره د سیارو کتابتونو جوړول یو اړین ګام دی.

○ د عامه کتابتونو د شبکې پراخول او تقویه

په ورپسې کلونو کې به هر کال د استوګنو شمېر ته په کتو، په تدریج په لویو، منځنیو او کوچنیو ښارونو کې کتابتونونه جوړېږي او تجهیزېږي. په ورپسې کلونو کې به دا هڅه د لس زرو تنو له پاره یو کتابتون پورې رسول کېږي. همدا راز د ښوونځیو په کتابتونو نو کې د کمیت او کیفیت لوړېدل به د حکومت دوامداره هڅه وي.

لرې پرتو سیمو ته د کتاب د لاسرسي د خدماتو د پراختیا له پاره په کار ده چې په ټول هېواد کې شاوخوا ۵۰۰ ګرځنده کتابتونونه هم جوړ شي.

د عامه کتابتونو د ملي برنامې په چوکاټ کې به د پینځو کلونو په ترڅ کې د هېواد د هرو شل زرو اوسېدونکو له پاره د یو کتابتون شتون تامینېږي. د کتابتونونو شبکه به په مستقیم ډول لس زره تنو ته د کار زمینه مساعده کړي. د کتاب بازار ته د دې کچې منظمې تقاضا راتلل به په غیر مستقیم ډول د شاوخوا لس زرو نورو کسانو له پاره د کار فرصتونه ایجاد کړي (کتابپلورونکي، مطبعي، د کتاب تجارت...)

- د کتاب د بازار وده

د دولتي او نادولتي ابتکاراتو په مټ د کتاب د ترویج د خدماتو پراخول (نندارتونونه، جوایز، مسابقات،...) او د نادولتي مدني ټولنو له لارې د کتاب عامول. دا فعالیتونه هم په تقریبي ډول تر پینځه زرو کاري فرصتونه ایجادولای شي

- د کتاب د بازار قانونمند کول

د رسنیو د قانون د دقیق پلي کولو، د کاپي رایټ د قانون د اغېزمن تطبیق او د کتاب دنړیوالي پرلپسي شمېرې د تعمیم له پاره د لازمو لایحو، مقرراتو او تقنیني اسنادو نافذول، د تطبیق د ادارو تشکیلول، له بهرنیو دولتونو او خصوصي خپرندویانو سره، د افغانستان علیا منافعو ته په کتو، د کاپي رایټ، ریپرنټ او پیټنټ د پروتوکونو لاسلیکول، د کتاب له صنعت سره د تړلو فعالیتونو د مالیاتي نظام عیارول، د کتاب د کورني او نړی وال تجارت له پاره د خاصو مقرراتو نافذول، د کتاب په صنعت کې د سالم رقابت ایجادول او د کتاب د تولید له پاره د لازمو تشویقي برنامو پلي کول به د حکومت په لومړیتوبونو کې وي.

د کتاب لوستلو د فرهنګ د ودې او د کتاب د صنعت د پراختیا له پاره یو اغېزمن سیاست، د فرهنګي او فکري سلامتیا په برخه کې د ګټورو پالیسیو تر څنګ په افغانستان کې د شاوخوا سل زرو تنو له پاره د کاروبار زمینه برابرولای شي. د دې کاري فرصتونو د ایجاد ټولنیز لګښت (د دولت پانګونه او د خصوصي تشبثونو هڅې) تر بل هر سکتور ټیټ دی.

۲ – د هنري تولیداتو د ملاتړ سیاست

هنري تولیدات هم د سالمې تفریح، هم د ولسي خبر رسونې، هم د فکري پراختیا او هم د راتلونکو پرمختګونو له پاره د مناسبې فکري فضا په رامنځ ته کولو کې خورا بنیادي نقش لوبوي. له بل لورې د اوسني ژوند یو خورا مهم مصرفي توکی هنري تولیدات دي چې د فرهنګي اقتصاد د ودې محرکه قوه ده.

د دې له پاره چې فرهنګي تولیدات و او فرهنګي فعالیتونه په یو مهم اقتصادي سکتور بدل شي، بیا هم لازمه ده چې حکومت په دې برخه کې دقیق، پرمختلونکی، فعال او قاطع سیاست ولري.

- د بازار تنظیم:

د موسیقي، انځوریزو هنرونو، تیاتر، سینما، تلویزیوني او راډیویي خپرونو او نورو هنري تولیداتو د راکړې ورکړې بازار لا په افغانستان کې شاړ پروت دی. یو څو تنه د دې بازار له بې رویې تعاملاتو ګټه اخلي، هم د تولنې فکري بنستونه خرابوي او هم په تولنه کې د تخلیق او نووو ایجاداتو مخه ډب کوي. دا بازار تنظیمول غواړي.

○ د کاپي رایټ او ذهني ملکیتونو اړوند اصول او قوانین باید په بشپړه توګه او په خورا جدیت پلي شي. د بازار څار، د ذهني ملکیتونو د ساتنې په موخه د مسلکي قاضیانو او څارنوالانو شتون او حتی د لویې څارنوالۍ په چوکاټ کې د ذهني ملکیتونو د یوې اختصاصي څانګې جوړول باید یو له لومړنیو ګامونو څخه وي.

○ د رسنیو شمېر او وسعت باید د افغانستان فرهنګي بازار ته په کتو له سره تعریف شي.

په افغانستان کې د تلویزیونونو، راډیوګانو او چاپي رسنیو شمې په مصنوعي ډول تر حد ډېر لوړ دی. د افغانستان اقتصادي بازار د دومره رسنیو شتون نه شي تمویلولای. اوس هم چې کومې رسنۍ، په منظم یا نیمه منظم ډول، فعالیت کوي ډېرې یې یا د مستقیماً د بهرنیو دولتي (غالباً استخباراتي) شبکو له خوا تمویلېږي او یا له سیاسي ګوندونو سره تړلې دي چې هغه هم په دوهم قدم کې له بهرنیو منافعو څخه اغیزمن دي. په افغانستان کې فعالې رسنۍ باید د تمویل رڼې سرچینې ولري نو ځکه خو په کار ده چې بازار په علمي او منطقي ډول تنظیم شي.

د ډیجیټل خپرونو له برکته اوس د رسنیو د تنوع او همغږۍ متضاده چاره په ښه توګه تنظمیېدلای شي.

رسنۍ باید د هنري تولیداتو د ودې په برخه کې لازم نقش ولوبوي.

▪ عمومي تلویزیونونه چې د پوښښ ساحه یې افغانستان شموله ده باید په تدریج سره دا وړتیا پیدا کړي چې خپل د هنري اثارو د خپرولو نیمایي ضرورت په کورنیو تولیداتو پوره کړي. په دې کې به یوه برخه د هرې رسنۍ خپل تولید وي او یوه برخه به یې د هېواد د هنري تولیداتو په مستقل بازار کې چمتو کېږي.

کم له کمه هر عمومي تلویزیون په کال کې دوه زره ساعته فېکشن خپروي. په دې حجم کې باید هره رسنۍ په خپلو داخلي امکاناتو تر پینځه سوه ساعتونو پورې تولید ولري او تر څنګ یې د بهرنیو تولیداتو پر خپرولو د وضع شوي حق النشر له لارې په کال کې د سلو ساعتونو اندول تولیدات تمویل کړي.

▪ د اعلاناتو بازار هم دوه برخې لري. یوه یې د خپرولو برخه ده او یوه یې د اعلاناتو د جوړولو هنري او تخنیکي چاره ده. په افغانستان کې خپرېدونکي اعلانات باید ۹۰ په سلو کې په کور دننه، د پېژندل شوو ستوډیو ګانو له لارې تولید شي. د اعلاناتو تولید باید د کاروبارونو یو منل شوی او تعریف شوی فعالیت وي.

▪ له بهره په واردېدونکو فرهنګي تولیداتو او د فرهنګ په برخه کې د کارېدونکو صنعتي توکیو پر وارداتو باید د انتفاعي مالیې تر څنګ، یوه فرهنګي مالیه هم وضع شي چې په هېواد کې د فرهنګي تولیداتو د ودې له پاره وکارول شي.

○ د افغانستان د هنري تولیداتو له پاره باید په نړیوال بازار کې مناسب ځای ومونډل شي. د بازار موندنې دا فعالیتونه (په مسابقاتو کې ګډون، په کور دننه او بهرنیو هېوادونو کې د افغاني تولیداتو فستیوالونه، په نړیوالو فستیوالونو کې ونډه اخیستل، نړۍ والو ته د افغاني فرهنګ ورپېژندل،...) هغه چارې دي چې حکومت یې باید د خصوصي سکتور په مرسته پر مخ یوسي.

○ په هېواد کې دننه فرهنګي تولیداتو ته د لاسرسي اسانول هم د حکومت وظیفه ده چې د خصوصي سکتور په مټ یې سر ته رسولای شي. په لومړي سر کې په هر ولایتي مرکز کې د سلو زرو اوسېدونکو له پاره د یوې سینما او یو تیاتر شتون یوه عامه اړتیا ده چې د مختلطې دولتي-خصوصي پانګونې (PPP) له لارې پوره کېدای شي.

- د هنري او فرهنګي توليداتو د عرضې او ننداري له پاره د نندارتونونو جوړول.

- د هنرمندانو ملاتړ

د هنر د ودې له پاره لازمه ده چې هنرمندان د ژوند مناسب شرايط ولري. د هنر د ساحې د ټولو کارمندانو له پاره د يو ابرومند ژوند د شرايطو برابرول د حکومت وظيفه ده. ګله چې فرهنګي اقتصاد لازمه پراختيا و مومي نو د سکتور د کارکوونکو د معيشت ټول اړخونه په کې خپلې حللاري پيدا کولای شي. تر هغو چې فرهنګي اقتصاد په پښو درېږي، حکومت بايد د بسپنو د راټولولو، د نړېوالو مرستو د جلبولو او په کورني بازار کې د مناسبو مالياتو په وضع کولو د فرهنګي کارکوونکو د معيشت له پاره اقل شرايط وټاکي او تمويل يې کړي.

- د فرهنګي توليداتو د تمويل له پاره د پور او تعاوني بيمو سهولتونه

د لازمو قوانينو او مقرراتو د وضع کولو له لارې بايد د فرهنګي توليد له پاره د تعاوني بيمې سيستم ته وده ورکړل شي. همداراز بايد خصوصي بانکونه و هڅول شي چې د فرهنګي توليداتو په تمويل کې خپل نقش ولوبوي. د دې له پاره په کار ده چې حکومت وکړای شي، د ملت له پاره د ګټورو هنري پروژو د تطبيق د تمويل په خاطر هنرمندان د بانکي اداراتو پر وړاندې تضمين کړي.

د هنرونو د توليد ډګر کولای شي چې په پېنځو کلونو کې شاوخوا سل زره کاري فرصتونه رامنځ ته کړي يا د کار شته، خو نه ليدل کېدونکی، بازار قانومند کړي.

۳ ــ د فرهنګي شتمنيو مديريت او د فرهنګي تنوع پالل

افغانستان د فرهنګي شتمنيو له درکه خورا غني هېواد دی. دا شتمنی له يوې خوا په علمي بڼه پېژندل غواړي او له بلې خوا په عملي توګه پالل، ساتل او پياوړي کول غواړي.

- د ملموسو فرهنګي شتمنيو مديريت او پالل

په افغانستان کې په زرګونو تاريخي آبدې، لرغوني ساحې او فرهنګي ځايونه شته چې که د ساتنې چارې يې په قوت تر سره شي، توريستي کشش او د ځوان نسل د تربيې د اړتياوو پوره کول به دا شتمنی په يوې مهمې اقتصادي سرچينې بدلې کړي.
د تاريخي آبدو رغول او ساتل او د لرغونو ساحو پېژندنا او خوندي کول د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت وظيفه ده. خو د دې تر څنګ، خلکو ته د دغو ارزښتمنو شتمنيو ورپېژندل او د دې پېژندلو په ترڅ کې د هېواد وګړو ته د ملي افتخاراتو او ارزښتونو د خپلولو زمينه مساعدول، کېدای شي په لږ زحمت د فرهنګي اقتصاد يوه مهمه برخه شي.
د نورو شتمنيو تر څنګ د هېواد په هر ولايت کې بايد يو د پام وړ اتنوګرافيک موزيم ايجاد شي چې هم به د توکيو د راټولولو او پېژندلو وظيفه لري او هم به يې ولسونو ته د ورپېژندلو چاره پر مخ بيايي.
دولت به په نېږدې راتلونکي کې دا وړتيا و نه لري چې د فرهنګي شتمنيو اقتصادي مديريت په خپله پر غاړه واخلي خو په سلګونو داسې ارزښتمن فرهنګي ميراثونه شته چې په خورا لږه پانګونه په يوه ښه عايداتي سرچينه بدلېدای شي. دا کار بايد د دولتي او خصوصي سکتور د همکاريو (PPP) په چوکاټ کې تر سره شي. له دې لارې په لږ وخت کې په سلګونو کاري فرصتونه را منځ ته کېدای شي.

- د ناملموسو فرهنګي شتمنيو پېژندل او پالل

د افغانستان د سیمه ییزو پوهنتونونو په مرسته باید د هېواد د وګړو نا ملموسي فرهنګي شتمنی ثبت شي، و څېړل شي او هېواد والو او نړیوالو ته یې د وروپېژندلو له پاره لازم میکانیزمونه (نندارتونونه، فستیوالونه، کنفرانسونه، کنسترتونه،...) را منځ ته شي.
د ناملموسو فرهنګي شتمنیو د راټولو مستقیمه پایله به دا وي چې موږ به په پراخه پیمانه، د لوړ کیفیت درلودونکي فرهنګي مواد خپلو رسنیو ته عرضه کړای شو.

۳ – تفریحي پارکونه او توریزم

د افغانستان طبیعي ښکلاوې او بډایه فرهنګ د توریستي فعالیتونو له پاره طلایي زمینې لري خو د هېواد امنیتي حالت لا تر اوسه د دې امکاناتو د سمي کاروني له پاره مساعد نه دي. له دې سره، سره، د کورني توریزم په برخه کي په ډېره کمه موده کې، ډېر ښه کېدای شي چې هم ورسره د افغانستان اقتصاد وغوړېږي او هم د راتلونکي له پاره د توریستي زېربناوو لومړني بنسټونه ورغول شي.

د دووه کالو په ترڅ کې د هېواد په هر ولایت کې یو یا دوه داسي طبیعي پارکونه جوړېدای شي چې په مستقیم ډول د پینځه سوو او زرو تنو ترمنځ وګړي په کار واچوي او ورسره په کافي اندازه اقتصادي تحرک رامنځ ته کړي چې تر زرو پورې نامستقیم کاري فرصتونه ایجاد کړي. د دې پروژو د تطبیق له پاره د عامه او خصوصي سکتور د همکارۍ (PPP) په چوکاټ کې د پانګې پیدا کول ډېر ستونزمن نه برېښي. د مستقیم اقتصادي اغیز تر څنګ، کېدای شي چې د تفریحي پارکونو صنعت یوه برخه هغه پانګه هم رسمي اقتصاد ته راولي چې اوس راکده په کورونو کې پرته ده.

فرهنګي اقتصاد هغه اقتصادي ډګر دی، چې د یو مخکښ، ابتکاري سیاست په درلودلو، په خورا کمه پانګونه په څو کلونو کې د افغانستان د فرهنګ د ودې تر منځ په هېواد کې د اقتصادي تشبثونو ودې ته هم زمینه مساعدولای شي.

یادونه:

که چیری ګران لوستونکی و غواړی چی د دی لیکوال نوری لیکنی هم ولولی، نو کولای سی چی، پر انځور باندی د «کلیک» په اجرا کولو سره د لیکونکی مقالی د «آرشیف» فهرست ته، لار بنودنه تر لاسه کړی!